

УДК 37.013.42

DOI: 10.31499/2307-4914.1(23).2021.232748

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДУХОВНОМУ СТАНОВЛЕННІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Семчук Світлана, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-5200-3727

E-mail: 19641971s@gmail.com

У статті розглядається проблема формування духовних потреб дітей дошкільного віку та впливу сучасних інформаційних технологій на цей процес зокрема. Дається ретроспективний аналіз поглядів науковців з проблеми впливу інформаційних технологій на духовний розвиток дітей дошкільного віку. Розкрито термінологічні поняття «духовне виховання», «інтернет-залежність», «інформаційні технології», «кіберзагрози». У статті описано ознаки «інтернет-залежності» дітей дошкільного віку. Визначено, що культурними формами становлення дитячої духовності в процесі виховання й освіти, поряд з дитячими, є комп'ютерні ігри. Розкрито функції комп'ютерних ігор: навчальна, виховна, розвивальна, комунікативна, розважальна.

Ключові слова: інформаційні технології, інтернет-мережа, інтернет-залежність, дитина дошкільного віку, комп'ютерні ігри, духовне виховання, дитяча духовність, духовні потреби.

USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SPIRITUAL FORMATION OF THE YOUNG GENERATION

Semchuk Svetlana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Preschool Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-5200-3727

E-mail: 19641971s@gmail.com

The article considers the problem of formation of spiritual needs of preschool children and the influence of modern information technologies on this process in particular. It gives a retrospective analysis of the views of scientists on the problem of the impact of information technology on the spiritual development of preschool children. It reveals the terminological concepts "spiritual education", "Internet addiction", "information technology", "cyber threat". Psychological regularities and features of spiritual formation of preschool children are described. The article describes the signs of "Internet addiction" of preschool children: elevated state of being on the Internet; impaired memory and attention; irritability from not being allowed to use the computer; constant browsing of various sites; unwillingness to communicate with family and friends for the sake of being on the Internet; sitting at the computer for hours, which leads to sleep and food deprivation. The main aspects of the spiritual qualities of children, which are formed under the influence of information technology, are revealed. It is determined that computer games are cultural forms of children's spirituality in the process of upbringing and education, along with children's games. The article reveals the functions of computer games. They are educational (promotes mastering of letters, develops reading skills, elementary mathematical concepts, etc.); educational (forms spiritual values, installs moral and ethical rules of conduct); developmental (aimed at the formation of general mental abilities, memory, thinking, attention); communicative (ensures the development of the dialectic of communication); entertaining (aimed at getting pleasure, enjoyment, getting the desired result). The article finds that the use of computer games in the classroom develops children's curiosity, stimulates them to achieve their goals, helps children better master the material, identifies gaps in knowledge and eliminates them.

Keywords: information technology, Internet, Internet addiction, preschool child, computer games, spiritual education, children's spirituality, spiritual needs.

Загальний погляд на сучасний стан дитинства дозволяє побачити низку проблем, суперечностей, які виникли між поколінням, яке зростає, і духовними мотивами їхньої діяльності. Проблема духовності ще з давніх давен була і залишається предметом уваги науковців, дослідників, педагогів. Духовність надає особливого змісту життю молодого покоління. Саме у ній дитина шукає і знаходить відповіді: навіщо вона живе, що таке добро і зло, совість, почуття обов'язку. Великий вплив на формування духовності у реаліях сьогодення здійснюють інформаційні технології. Сьогодні інформаційні технології є структурною ланкою, яка має найбільший вплив на розвиток духовності дітей дошкільного віку, орієнтації змісту їхнього життя на загальнолюдські цінності [12].

Проблема духовного виховання дітей дошкільного віку здавна була центральною у вітчизняній педагогіці і яскраво представлена у творчому доробку її класиків: Г. Сковороди, К. Ушинського, І. Огієнка, С. Русової, Г. Ващенко, В. Сухомлинського та ін., а також сучасних науковців: І. Беха, А. Богуш, О. Вишневецького, В. Жуковського, М. Євтуха, Л. Москальової, Т. Саннікової, І. Сіданіч, Г. Шевченко та ін.

На теоретико-методологічному рівні проблеми духовності особистості розглядалися такими науковцями: К. Альбухановою-Славською, Т. Алексеєнко, В. Бачиніною, Б. Безсоною, В. Біблером, Є. Козловою, Ю. Орловою та ін.

Проблема формування духовних потреб молодого покоління в інформаційному суспільстві розглядалася у працях І. Беха, А. Гриценка, В. Клименка, В. Лизанчука, О. Петрунько, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні проблеми формування духовних потреб дітей дошкільного віку та впливу сучасних інформаційних технологій на цей процес зокрема.

Духовне зростання дітей ускладнюється відсутністю чіткого соціального вибору українського суспільства. Переважає орієнтація на матеріальний успіх як особливу цінність, у дітей виникає споживацький стиль життя. Споживацькі установки стрімко поширюються на спосіб життя, культуру, критерії й оцінки [9, с. 6].

Духовне виховання – це найголовніша ланка у розвитку дитини дошкільного віку. У його основі закладені загальнолюдські й національні духовні цінності, як-от: правда (допомагає встановити довіру і чесне спілкування); праведність (допомагає діяти на вищому рівні і досягати високої якості діяльності); світ (сприяє прийняттю творчих і мудрих рішень); любов (ґрунтується на турботі про щасливе життя інших); милосердя (дозволяє встановити взаємну співпрацю) [10, с. 28].

Духовне виховання – основна й визначальна частина виховання. Дослідження (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтєв, С. Рубінштейн та інші) показують, що залучення особистості до культури вже в дошкільному віці відбувається через привласнення суспільно-історичного досвіду, втіленого в матеріальних і духовних цінностях, засвоюється в активній творчій діяльності [7, с. 209].

Як зазначає Л. Артемова: «загальнолюдські духовні цінності визначаються моральними еталонами, а саме: сфера духовних цінностей охоплює сенс життя, милосердя, справедливість, чесність, толерантність, любов, добро, тобто сенс вищих моральних категорій» [1].

Адже саме вони формують у дітей дошкільного віку потреби, які впливають на рушійні механізми активної діяльності. Зміни в суспільстві зумовлюють зміни й у системі цінностей. І навпаки – з переоцінки цінностей розпочинаються зміни в соціально-політичних поглядах людей. Будь-яка система виховання покликана зробити

для кожної особистості ціннісно значущими суспільні норми й закони. Тільки так можна виховати майбутнього законослухняного громадянина й активного громадського діяча.

Слід зазначити, що саме у програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» приділено увагу вихованню культури поведінки дітей (формування уявлень про добро та зло, шанобливе ставлення до батьків та рідних, виховання слухняності, почуття симпатії до однолітків, любов і співчуття до живої природи, чемності) [2, с. 22].

У реаліях сьогодення інформаційні технології є тими джерелами, що безпосередньо здійснюють вплив на духовні надбання дітей дошкільного віку.

Сучасна культурна реальність в Україні характеризується зростанням впливу інформаційних технологій на прищеплення дітям цінностей інших культур: основою сюжетів анімаційних фільмів західного та японського виробництва є боротьба, протистояння добра та зла, що призводить до виправдання надмірної агресії у поведінці позитивних героїв [14, с. 222].

Особливістю інформаційного простору в нашій державі є те, що тут відсутні канали для дітей, які могли б транслювати дитячі та сімейні фільми, пізнавальні та навчальні канали. Діти дошкільного віку, переглядаючи розважальні передачі, здобувають різноманітні суперечливі риси, наслідують агресивні типи поведінки людей, засвоюють інформацію, яка суттєво відрізняється від навчально-виховної в закладі дошкільної освіти [14, с. 222].

Розвиток сучасних інформаційних технологій призвів до того, що планета і світ безпосередньо впливають на формування духовності дітей дошкільного віку. Виявляється це у тому, що інформаційні технології дозволяють дитині «не виходячи з дому» бачити, як живуть люди в різних частинах земної кулі. Відповідно до отриманої інформації, як наслідок виникають зміни в сприйнятті життя. Плани, мрії дітей у модернізованих суспільствах формуються орієнтуючись не тільки на норми, цінності, характерні для їхнього безпосереднього оточення, але і на ті закордонні зразки, які ваблять до себе, залишаючись недосяжними [5, с. 8].

Науковці (К. Янг та Ф. Сарасота) зазначають: «діти дошкільного віку є найбільш вразливою аудиторією, вони найбільше підпадають під вплив інтернет-залежності, і їхня кількість стрімко зростає» [17, с. 19; 18, с. 17].

Психологи (В. Бондаровська та Н. Пов'якель) приділяють особливу увагу проблемі інтернет-залежності молодого покоління та виділяють основні її ознаки: піднесений стан від перебування в інтернет-мережі; погіршення пам'яті й уваги; роздратованість від того, що не дозволяють користуватися комп'ютером; постійний перегляд різних сайтів; небажання спілкуватися з рідними та друзями заради перебування в інтернет-мережі; багатогодинне просиджування за комп'ютером, що призводить до відмови від сну та харчування [5, с. 8].

Так, О. Белінська зауважує, що «найбільш істотними наслідками інформатизації для дітей дошкільного віку є адинамія, формалізація знань, порушення спілкування» [3, с. 27].

Маніпуляція думкою дітей дошкільного віку, нав'язування їм певних шаблонів споживання в інтернет-мережі можуть стати шкідливими для них. Окрім інтернет-залежності, виникли контентні кібер-загрози, які розповсюджують матеріали, що порушують духовні й моральні норми [14, с. 223].

Найбільше занепокоєння педагогічної спільноти викликає феномен інтернетадикції (інтернет-залежність). Не зупиняючись на дискусійних питаннях причин і механізмів її виникнення, констатуємо, що така проблема існує. Їй одним з наслідків інтернет-залежності є руйнування та порушення соціальних зв'язків у реальному світі. Зменшення рухової активності дітей (гіпокінезія) та часу їхнього перебування на свіжому повітрі – ще один негативний ефект ІКТ, який впливає на фізичне здоров'я людини. Постійне споглядання сцен насильства та агресії на екрані монітора формує у дітей таку рису, як байдужість. Діти дошкільного віку сприймають негативну поведінку героїв як норму та починають спокійно реагувати на прояви агресії, вважаючи їх невід'ємним елементом життя в сучасному світі [16].

Як стверджують науковці (О. Петрунко та О. Белінська), що глобальними проблемами постійного перебування дітей в інтернет-мережі є: «наслідування дітьми негативної поведінки віртуальних героїв, руйнування соціальних зв'язків, відволікання від дитячих обов'язків у колі сім'ї, порушення соматичного і психічного здоров'я, згорання пізнавальних інтересів, зниження інтелектуальної діяльності, «лінивість» психіки, захоплення іграми та фільмами з насильницькими діями» [3, с. 28].

Діти дошкільного віку живуть в інформаційному суспільстві, часто забувають про те, що «віртуальний світ» заміняє їм «живе» спілкування, знижує їхній саморозвиток і самовдосконалення, формує залежність від комп'ютерних ігор, негативно впливає на психосоматичне та соціальне здоров'я, заважає нормальному розвитку, формує збіднілу духовність, моральну деградацію [11, с. 36].

Духовність дитини дошкільного віку – вершина її розвитку. Вона відображає ті якості особистості, які характеризують її не тільки як суб'єкта, який мислить та усвідомлює себе і свої вчинки, але і як такий, який володіє індивідуальними особливостями, специфічним баченням буття, свого місця і способу життя в ньому та орієнтується на дорослий світ. Тому інформаційні технології, зокрема реклама, пропагує окремі стереотипи поведінки, ідеї, які не завжди позитивно впливають на психіку, здоров'я, інтелектуальний розвиток та свідомість дітей дошкільного віку. Реклама в дитинстві має довічний ефект. Показана малюкові в 4–6 років, вона дуже сильно впливає на його підсвідомий вибір. «Запавши в душу» ще в дитинстві, бренд стає невід'ємною частиною життя людини, до нього виробляється особлива довіра, яка може довго не проходити, навіть після низки розчарувань.

Реклама цілком і повністю підпорядковує молоде покоління собі, повністю заповнюючи собою його канали інформації. Звідси таке величезне небажання читати серед молодого покоління, адже читання – це задоволення за допомогою здійснення зусиль. А тепер для задоволення не потрібно трудитися, адже сучасна реклама розвиває пасивне сприйняття дійсності. До того ж, вона постійно закликає: «Відпочинь!», «Розважайся!», «Отримай задоволення!». У результаті формуються викривлені життєві цінності. Мало того, ці хибні орієнтири породжують цілу гору комплексів, адже хтось завжди буде мати в рази більше, ніж середньостатистичний пересічний споживач. Неможливість придбання бажаного позначається на психічному здоров'ї дитини, вона постійно перебуває у стані депресії через незадоволеність [6, с. 9].

Сексуальний підтекст реклами вселяє молодому поколінню спотворені уявлення про мораль та духовність. Діти намагається в усьому відповідати ідеальним героям рекламних роликів, готових до всього заради привернення уваги. Замість розвитку психіки, дитина концентрується на фізіології та символіці сексу, що загальмовує

розвиток особистості, а це зі свого боку тягне за собою серйозні проблеми.

Доступ дітей до дорослої реклами призводить до того, що вони з дитинства починають бажати того, що пропонується дорослим (куріння, алкоголь, сексуальні стосунки), пропагуються матеріальні ідеали (прагнення до матеріального процвітання, успіху у протилежній статі, безладні статеві зв'язки). А отже, духовне становлення дітей терпить крах – росте нова генерація людей, над якими беруть верх егоїстичні устремління, самозадоволення, жага до наживи, користолюбство і розпуста [15, с. 102].

І. Новик стверджує: «спілкування дітей дошкільного віку з комп'ютером починається із комп'ютерних ігор, ретельно підібраних з урахуванням віку й навчальної спрямованості. Комп'ютерні ігри та вправи необхідно розглядати як засіб, що стимулює творчу активність дітей. Вони цікаві та доступні, а закладені в них ігрові завдання містять не тільки навчальний матеріал, способи та засоби для його вирішення, а ще мотив та мету, які стимулюють дитину. Дитина, працюючи за комп'ютером, має реальну можливість бачити на екрані результат своєї роботи» [13, с. 35].

Як зауважує Н. Голота: «останнім часом відбувається плідна співпраця програмістів, педагогів і психологів, які розробляють новітні комп'ютерні ігри, де обов'язково враховують вікові особливості дітей, закономірності їхнього розвитку, виховання і навчання» [8, с. 250].

Слід зауважити, що використання комп'ютерних ігор на заняттях розвивають у дітей цікавість, стимулюють на досягнення поставленої мети, допомагають дітям краще засвоювати матеріал, виявляють прогалини у знаннях та усувають їх. Поширеною є думка, що під час комп'ютерних ігор у дітей розвиваються моральні та духовні еталони, формуються позитивні емоції, відбувається розвиток і корекція психічних процесів [14, с. 223].

Науковець О. Бовть вважає: «інформаційно-комунікаційні технології дають молодому поколінню більше можливостей для активного розрядження, ніж пасивне вбирання емоційних вражень біля екрана телевізора та комп'ютера. Між тим науковці довели, що у великих дозах ІКТ призводять до накопичення хронічного стресу з усіма негативними для організму дітей наслідками» [4, с. 111].

Комп'ютерна гра виконує цілу низку функцій, серед яких: навчальна (сприяє засвоєнню букв, розвиває навички читання, елементарні математичні уявлення тощо); виховна (формує духовні цінності, прищеплює морально-етичні правила поведінки); розвивальна (спрямована на формування загальних розумових здібностей, пам'яті, мислення, уваги); комунікативна (забезпечує освоєння діалектики спілкування); розважальна (спрямована на отримання задоволення, насолоди, отримання бажаного результату).

Отже, духовне становлення молодого покоління формується під впливом багатьох чинників, одним із яких є інформаційні технології. Для підвищення ефективності духовного становлення дітей дошкільного віку вихователь має насамперед всебічно вивчити їхні слабкі і сильні сторони, чітко усвідомлювати, які саме духовні цінності слід формувати у своїх вихованців, добре уявляти принципи і зміст виховної роботи з духовного виховання, використовуючи сучасні інформаційні технології [8].

Подальше дослідження планується провести у напрямі розробки й теоретичного обґрунтування експериментальної моделі впливу інформаційних технологій на духовний розвиток дитини в дошкільному віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Моральне виховання дошкільників (Формування суспільних взаємин дітей у грі). Київ: Радянська школа, 1974. 104 с.
2. Білан О. І., Возна Л. М., Максименко О. Л. та ін. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець. 2012. 264 с.
3. Белінська О. Дитина і комп'ютер. *Психолог*, 2006. № 46(238). С. 27–29.
4. Бовть О. Б. Комп'ютерні ігри та дитяча агресивність: випадковий взаємозв'язок чи прикра закономірність? *Педагогіка і психологія*. 2002. № 1–2. С. 110–116.
5. Бондаровська В. М., Пов'якель Н. І. Людина у світі інформаційно-комунікаційних технологій. *Психолог*. 2005. № 25(169). С. 5–9.
6. Бондаровська В. М. Споживчі мотиви дітей. *Психолог*. 2007. № 30 (270). С. 7–9.
7. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло. 2003. 528 с.
8. Голота Н. Підготовка вихователів до застосування комп'ютерних технологій у сучасному ДНЗ. *Сучасне дошкілля: реалії та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ: Вид-во НПУ. 2008. С. 249–252.
9. Духовне виховання дітей дошкільного віку. Херсон: РІПО. 2011. 72 с.
10. Кучинський М. В. Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. 1993. № 1. С. 27–31.
11. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення і радіо. *Шкільний світ*. 2003. № 38–39. С. 34–41.
12. Ніколаєнко С. М. Освіта в інноваційному поступі суспільства. Київ: Знання, 2006. 207 с.
13. Новик І. М. Проектування навчальних комп'ютерних ігор в освітньому процесі дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць «Вісник психології і соціальної педагогіки» Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2010. Вип. 4. С. 34–36.
14. Семчук С. Морально-духовне становлення особистості в контексті впливу комп'ютерних технологій. *Науковий Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2014. № 1(12). Вип. XII. С. 221–226.
15. Семчук С. Информационное влияние общества на формирование личности дошкольника. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. Курск. 2014. № 6(96). С. 104–108.
16. Kuryś K. Ekran i widz. Wokół problemu zachowań negatywnych. *Przemoc na ekranie*. Poznań. 2001. S. 246.
17. Sarasota F. I. Professional Resource Press. *Professional Resource Exange*. 1998. P. 19–31.
18. Youg K. S. Internet addiction: Evaluation and treatment. *Innovation in Clinical Practice*. 1998. Vol 17. P. 15–21.

REFERENCES

1. Artemova, L. V. (1974). Moralne vykhovannia doshkillnykiv (Formuvannia suspilnykh vzaiemyn ditei u hri). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
2. Bilan, O. I., Vozna, L. M., Maksymenko, O. L. (2012). Prohrama rozvytku dytyny doshkillnoho viku «Ukrainske doshkillia». Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
3. Belinska, O. (2006). Dytna i komp'iuter. *Psykholog*, 46(238), 27–29 [in Ukrainian].
4. Bovt, O. B. (2002). Komp'iuterni ihry ta dytiacha ahresyvnist: vypadkovyi vzaiemozv'iazok chy prykra zakonomirnist? *Pedahohika i psykhologhiia*, 1–2, 110–116 [in Ukrainian].
5. Bondarovska, V. M., Pov'iakel, N. I. (2005). Liudyna u sviti informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. *Psykholog*, 25(169), 5–9 [in Ukrainian].
6. Bondarovska, V. M. (2007). Spozhyvchi motyvy ditei. *Psykholog*, 30(270), 7–9 [in Ukrainian].
7. Vyshnevskyi, O. (2003). Teoretichni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
8. Holota, N. (2008). Pidhotovka vykhovateliv do zastosuvannia komp'iuternykh tekhnolohii u suchasnomu DNZ. *Suchasne doshkillia: realii ta perspektyvy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova*. Kyiv: Vyd-vo NPU, 249–252 [in Ukrainian].
9. Dukhovne vykhovannia ditei doshkillnoho viku. (2011). Kherson: RIPO [in Ukrainian].

10. Kuchynskiy, M. V. (1993). Rol usnoi narodnoi tvorchosti u rozvytku molodshykh shkoliariv. *Pochatkova shkola, 1*, 27–31 [in Ukrainian].
11. Masol, L. (2003). Formuvannia estetychnoho smaku zasobamy telebachennia i radio. *Shkilnyi svit, 38–39*, 34–41 [in Ukrainian].
12. Nikolaienko, S. M. (2006). Osvita v innovatsiinomu postupi suspilstva. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
13. Novyk, I. M. (2010). Proektuvannia navchalnykh komp'uternykh ihor v osvitnomu protsesi doshkilnoho navchalnoho zakladu. *Zbirnyk naukovykh prats «Visnyk psykholohii i sotsialnoi pedahohiky» Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka, Vol. 4*, 34–36 [in Ukrainian].
14. Semchuk, S. (2014). Moralno-dukhovne stanovlennia osobystosti v konteksti vplyvu komp'uternykh tekhnolohii. *Naukovyi Visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohika, 1(12), Vol. XII*, 221–226 [in Ukrainian].
15. Semchuk, S. (2014). Informacionnoe vlihanie obshhestva na formirovanie lichnosti doshkol'nika. *Zhurnal nauchnykh publikacij aspirantov i doktorantov. Kursk, 6(96)*, 104–108 [in Russian].
16. Kuryś, K. (2001). Ekran i widz. Wokół problemu zachowań negatywnych. *Przemoc na ekranie. Poznań* [in Poland].
17. Sarasota, F. I. (1998). Professional Resource Press. *Professional Resource Exange, 19–31* [in USA].
18. Youg, K. S. (1998). Internet addiction: Evaluation and treatment. *Innovation in Clinical Practice, Vol 17*, 15–21 [in USA].